ياسىنجان سادىق چوغلان

باھادىرنامە

1

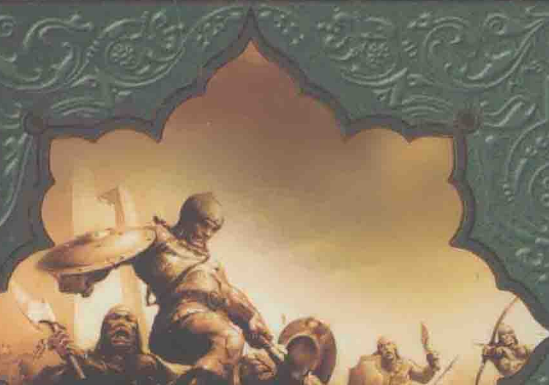

مىللەتلەر نەشرىياتى • بېيجىڭ

ياسنجان سادىق چوغلان

باھادىرنامە

(تارىخىي رومان)

1

مىللەتلەر نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

诸王传.1：维吾尔文/亚生江·沙地克著.—北京：民族出版社，2010.7（2011.6重印）
ISBN 978-7-105-11015-5

Ⅰ.①诸… Ⅱ.①亚… Ⅲ.①历史小说—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ.①I247.5

中国版本图书馆CIP数据核字(2010)第130128号

责任编辑：阿合买提江·吾守尔
责任校对：牙库甫
封面设计：艾克拜尔·萨力赫
出版发行：民族出版社　http://www.mzcbs.com
社　址：北京市和平里北街14号　邮编：100013
电　话：010-64290862（维文室）
印　刷：北京盛通印刷股份有限公司印刷
版　次：2010年8月第1版 2011年6月北京第3次印刷
开　本：880×1230毫米　大32开
印　张：14.125
定　价：45.00元

ISBN 978-7-105-11015-5/I·2198（维320）

ياسنجان سادىق چوغلان ◆ 1983 - يىل

ئاپتور ھەققىدە

يازغۇچى ياسىنجان سادىق چوغلان 1966 - يىلى 3 - ئايدا يەكەن ناھىيە بازىرىدا ئىشچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئالىي مەكتەپ تولۇق كۇرس مەلۇماتىغا ئىگە. ئۇ ھازىر يەكەن دەريا باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ سىياسىي بۆلۈمىدە خىزمەت قىلىدۇ. جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، قەشقەر ۋىلايەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ توختاملىق يازغۇچىسى، «قەشقەر» ژۇرنىلىنىڭ تەھرىر ھەيئەت ئەزاسى.

ياسىنجان سادىق چوغلان 1988 - يىلى 4 - ئايدا سابىق «يەكەن گېزىتى» دە ئېلان قىلغان «ئاددىي - ساددا باشلىق» ناملىق ھېكايىسى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كەلگەندىن بۇيان، ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدىن پايدىلىنىپ تىرىشىپ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، رايونىمىز ئەدەبىيات ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن بەلگىلىك تۆھپە قوشۇپ كەلدى، ئۇنىڭ بىر قىسىم ھېكايە - پوۋېستلىرى، شۇنداقلا «جاللات خېنىم»، «نازىنىن قىزلار»، «شەرەنداز ئايال» قاتارلىق تارىخىي ۋە رېئال تېمىدىكى رومانلىرى ئوقۇرمەنلەرنىڭ ۋە ئەدەبىيات تەتقىقاتچىلىرىنىڭ ياخشى باھاسىغا سازاۋەر بولدى. بىر قىسىم ئەسەرلىرىگە مەخسۇس تېمىدا ئەدەبىي ئوبزورلار يېزىلدى. رومانلىرىنىڭ ھەممىسى ئوقۇرمەنلەر ئارىسىدا كۈچلۈك كىتاب ئوقۇش قىزغىنلىقى پەيدا قىلدى. «قۇرۇپ كەتكەن دەريا»، «قۇملۇق»، «كالا»، «تاۋۇس ئەللەيىن»، «يۇلتۇز، كۆزۈڭنى قىسما»، «پاتىمەنىڭ كۆڭلەكى»، «باھار»... قاتارلىق پوۋېست - ھېكايىلىرى خەنزۇ تىلى ۋە باشقا تىللارغا تەرجىمە قىلىندى.

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com

ئۇنىڭ «ئېھ، سەھرا» ناملىق ھېكايىسى ئاپتونوم رايون بويىچە 6 ـ نۆۋەتلىك «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى»غا، «يۇلتۇز كۆزۈڭنى قىسما» ناملىق ھېكايىسى ئاپتونوم رايون بويىچە 15 ـ نۆۋەتلىك «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى»غا، «ئاي مۆككەن كېچە» ناملىق ھېكايىلەر توپلىمى مەملىكەت بويىچە 6 ـ نۆۋەتلىك «تۇلپار ئەدەبىيات مۇكاپاتى»غا، «قۇملۇق» ناملىق پوۋېستى «تارىم ئەدەبىيات مۇكاپاتى»غا، «قۇرۇپ كەتكەن دەريا» ناملىق پوۋېستى «ئالتۇن توي» مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. ئەدەبىي ئىجادىيەتتىكى مول نەتىجىلىرىگە ئاساسەن شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتى ئۇنىڭغا 2006 ـ يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە تۇنجى نۆۋەتلىك «شىنجاڭ ياش يازغۇچىلار ئەدەبىيات مۇكاپاتى (تۆھپە مۇكاپاتى)» بەردى. قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى ۋە ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى تەرىپىدىن «ئەخلاق ـ كەسپتە تەڭ يېتىلگەن مۇنەۋۋەر ئەدەبىيات ـ سەنئەت خادىمى» بولۇپ باھالاندى.

ئۇنىڭ ھازىرغىچە نەشر قىلىنغان كىتابلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. «يۈرىكىم يىغلايدۇ» ھېكايىلەر توپلىمى، 1997 ـ يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.

2. «ئاي مۆككەن كېچە» ھېكايىلەر توپلىمى، 1997 ـ يىلى مىللەتلەر نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.

3. «جانانغا يېزىلغان خەتلەر» پوۋېستلار توپلىمى، 1998 ـ يىلى شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.

4. «كاككۇك بالىسى» پوۋېستلار توپلىمى، 1998 ـ يىلى مىللەتلەر نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.

5. «سۈكۈتتىكى زېمىن» پوۋېست ـ ھېكايىلەر توپلىمى، 1998 ـ يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.

6. «كۆيلەر خانىشى — ئامانىنساخان» تارىخىي پوۋېست، 2003 ـ يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.

7. «ئادالەت ھامىيسى — سەئىدخان» تارىخىي پوۋېست،

2003 ـ يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.
8. «دىۋان مەشرەپكە تۆكۈلگەن قان» پوۋېست ـ ھېكايىلەر توپلىمى، 2005 ـ يىلى شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.
9. «داۋان» رومان، 1998 ـ يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.
10. «جالالات خېنىم» ئىككى قىسىملىق تارىخىي رومان، 2003 ـ يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.
11. «نازىنىن قىزلار» رومان، 2006 ـ يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.
12. «شەرەندار ئايال» رومان، 2008 ـ يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.
13. «ئاتەش قەلب، ساخاۋەتلىك زېمىن» ماكرو ئەدەبىي ئاخباراتلار، 1997 ـ يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.
14. «يوللار ئېسىڭدە بولسۇن» ئەدەبىي ئاخباراتلار توپلىمى، 2000 ـ يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان.
ياسىنجان سادىق چوغلان كۆپ يىللىق جاپالىق ئىزدىنىشىنىڭ نەتىجىسى بولغان ئالتە قىسىملىق زور ھەجىملىك تارىخىي رومانى «باھادىرنامە»نى يېزىپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن، يېقىنقى بىرنەچچە يىل ئىچىدە يازغان بىر قىسىم پوۋېست، ھېكايە، نەسر، ئەسلىمە، ماقالە ۋە سۆھبەت خاتىرىلىرىدىن تۈزۈلگەن ئەدەبىي توپلىمى «ئالتۇن جۇۋان» نى نەشرگە تاپشۇردى.

مەزكۇر رومان ھەققىدە

14 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدىن 16 ـ ئەسىرنىڭ بېشىغىچە بولغان ئوتتۇرا ئاسىيا، جۇملىدىن ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ ئومۇمىي كۆرۈنۈشى ئەتراپلىق سۈرەتلەنگەن بۇ ئالتە قىسىملىق رومان ئوقۇرمەنلەرنى چوڭقۇر ئويغا سېلىپ، تەپەككۇرىنى يىراق ئوتتۇرا ئەسىرگە باشلاپ بارىدۇ.

تۇغلۇق تۆمۈر ئەۋلادلىرى بىلەن ئەمىر تۆمۈر ئەۋلادلىرىنىڭ تەخت ـ سەلتەنەتكە ۋارىسلىق قىلىش، گۈللىنىش، زاۋاللىققا يۈزلىنىش ۋە قايتا باش كۆتۈرۈش تارىخىي جەريانى بۇ روماندا داستان (ئېپوس) خاراكتېرلىك يورۇتۇپ بېرىلگەن.

قوۋم ـ قېرىنداشلىق، ئۇرۇق ـ تۇغقاندارچىلىق مېھرى، تەخت ماجىرالىرى، ئىستېلاچىلىق، چېرىكلىك، سوپى ـ ئىشانلارنىڭ ئەينى دەۋر جەمئىيىتىگە كۆرسەتكەن تەسىرى، جاھالىيەت، تەپرىقىچىلىك، ئەخلاقىي يېمىرىلىشتىن بىخلانغان مەنىۋى پۇچەكلىك، سەلتەنەت، ئىستېلاچىلىق ئۇچۇن ئېلىپ بېرىلغان قانلىق جەڭ كۆرۈنۈشلىرى، باھادىرلىق، مەردلىك، ۋاپادارلىق مىساللىرى ئوقۇرمەنلەرنى مول تارىخىي مەلۇماتلارغا، قانلىق ساۋاقلارغا، قايناق ھاياجان ۋە زور مەنىۋى قۇۋۋەتكە ئىگە قىلىدۇ.

ئەينى دەۋردە ياشاپ ئۆتكەن سۇلتان ئۇۋەيسخان، ئەمىر خۇدايداد، سەركەردە سەييىد ئەلى ئالپ، سۇلتان ئىسان بۇغاخان، دوستمۇھەممەدخان، سانىز مىرزا، مۇھەممەد ھەيدەر مىرزا، سۇلتان يۇنۇسخان، مۇھەممەد ھۈسەيىن مىرزا، سەييىد مۇھەممەد مىرزا، شاھرۇخخان، مىرزا ئۇلۇغبەگ، ئەبۇ سەئىد مىرزا، سۇلتان مەھمۇدخان، سۇلتان ئەھمەدخان (ئالاچەخان)، زەھىرىددىن مۇھەممەد بابۇر، سۇلتان سەئىدخان، جاھانگىر مىرزا، مەسئۇد

مىرزا، يادىكار مۇھەممەد مىرزا، مىرزا ھەيدەر كۆرەگان، سۇلتان خاتۇن، دۆلەتسۇلتان مەلىكە، خانىش ئىسان دۆلەت بېگىم، خانىش شاھ بېگىم، ئايجامال ئاغىچا، خانىش گۆھەرشاد بېگىم، شۇنداقلا ئىشان شەيخ نىزامىددىن خامۇش، خوجا ئەھرار، مەۋلانە مۇھەممەد قازى، مىرزا ئابابەكرى، مۇھەممەد شەيبانىخان... قاتارلىق تارىخىي شەخسلەرنىڭ ئاپتور قەلىمى ئاستىدا يورۇتۇلغان بەدىئىي ئوبرازى ئوقۇرمەنلەرنىڭ قەلبىدە يارقىن بىر سىما بولۇپ چاقنايدۇ.

قىسقىسى، ياش يازغۇچى ياسىنجان سادىق چوغلاننىڭ ئۇزۇن يىللىق ئىزدىنىشىنىڭ سەمەرىسى بولغان بۇ رومان ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئۆزگىچە بەدىئىي زوق بېغىشلىغۇسى.

مەزكۇر روماندا ئوقۇرمەنلەرنىڭ كۆرۈشىگە قولاي بولسۇن ئۈچۈن قىسمەن ئىزاھلار مەزمۇن ئېھتىياجى بويىچە تەكرار ھەم مەزمۇن جەھەتتىن قىسمەن پەرقلىق بېرىلدى. كىتابقا جىددىي تۈتۈش قىلغانلىقىمىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە كىتابنىڭ مەزمۇن دائىرىسى كەڭ بولغانلىقتىن سەۋەنلىكلەردىن خالىي بولالمىغانلىقىمىز تەبىئىي. كەڭ ئوقۇرمەنلەرنىڭ تەنقىدىي پىكىر بېرىشىنى سورايمىز.

مىللەتلەر نەشرىياتى

2010 ـ يىل ئاۋغۇست.

1

تۇرپان شەھىرى ياز قۇياشىنىڭ تەپتىدە خۇددى داپخۇنى ئې-
تىۋېتىلگەن تونۇردەك ھەم دىمىق، ھەم ھارارەتلىك ئىدى. شەھەر
ئاھالىسى چىدىغۇسىز ئىسسىقتىن دالدىلىنىش ئۈچۈن كېمىر
ئۆيلىرىگە، گەمىلىرىگە بېكىنىشىۋالغان بولۇپ، كوچا ـ رەستى-
لەر بەئەينى كېچە جىمجىتلىقىغا ئەسىر بولغانىدى. دۇكانلار،
سەرراپخانىلار، ئۇستىخانىلار، ئاشپۇزۇللار خېرىدارسىز؛ ئۇششاق
تىجارەتچىلەر، ھامماللار، مەدىكارلار، ھاجەتمەنلەر، بىكار تەلەپلەر،
ھەتتا تىلەمچى ـ سائىللارمۇ ئۆزلىرىنى سايىغا، دالدىغا ئېلىشقا-
نىدى.

شەھەرنىڭ ئۈچ كۆۋرۈك مەھەللىسىگە جايلاشقان ئەمىركە-
بىر قەسىرىدىمۇ خۇددى شەھەر رەستىلىرىدىكىگە ئوخشاش جىم-
جىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى، ئەمما، بۇ جىمجىتلىق بۇگۈنكى تىنچىق
ھاۋانىڭ تەسىرىدىن ئەمەس ئىدى. ھەئە، بۇ قەسىر ئەمىركەبىر
شىرئەلى ئوغلان قازا قىلغان ئىككى يىلدىن بېرى مۇشۇنداق
جىمجىت، مۇشۇنداق سۈكۈتلۈك ئىدى. ئەمدىلا ئوتتۇز بەش ياش-
تىن ئاشقان بولسىمۇ جۇۋانلىق نازاكىتىنى يوقاتمىغان سۇلتان
خاتۇن بۇ ئىككى يىلدىن بېرى ئۈچىسىدىكى قارىلىق كىيىملىرى-
نى تاشلىمىغان بولغاچقا، قەسىردىكى چوڭ ـ كىچىك خىزمەت-
كارلارنىڭ ھەممىسى تېخىچە قارىلىق كىيىملىرى بىلەن يۈرۈ-
شەتتى. ئۇنلۇك سۆزلەشمەيتتى، ئاۋاز چىقىرىپ كۈلۈش ئەمەس،
چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈشتىنمۇ قاتتىق ھەزەر ئەيلىشەتتى.

ئەمىر كەبىر قەسرىنىڭ تاشقىرىقى سارىيى بىلەن ئىچكىرىكى سارىيىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان ئارا ھويلىسىغا ئوردا بېغىدىن قېلىشمىغۇدەك دەرىجىدە باغ بىنا قىلىنغانىدى. پايتەختنىڭ سىرتىدىكى كارىزلاردىن باشلاپ كەلگەن سۇ بىلەن شەھەرنى سۇغىرىش ئۈچۈن ئېلىنغان ئۆستەڭ دەل مۇشۇ ئارا ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتەتتى. بۇ مەھەللىنىڭ ئۈچ كۆۋرۈك دەپ ئاتىلىشىمۇ دەل مۇشۇ ئۆستەڭ بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىدى. باغنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۈچ ـ تۆت تاناپ① كەلگۈدەك چوڭلۇقتا كۆل چېپىلغان بولۇپ، ئۆستەڭ سۈيى مۇشۇ كۆلگە ئېقىپ كىرگەندىن كېيىن ئاندىن سىرتقا چىقاتتى. كۆلنىڭ كۈنگەي تەرىپىدىكى ئۇيغۇر مېمارچىلىقى ئۇسلۇبىدا كۆركەم ياسالغان راۋاقنىڭ گۈل ـ نەقىشلىرى سۈپسۈزۈك كۆل سۈيىدە قايتقان نۇردا باشقىچە جۇلالىنىپ كۆزنى قاماشتۇراتتى. ئەتراپىدىكى قۇچاق يەتكۈسىز چوڭلۇقتا باراقسان ئۆسكەن يەتتە تۈپ چىنارنىڭ سايىسىدا راۋاق تولىمۇ سالقىن، راھەتلىك ئىدى. راۋاقتا چوغدەك خوتەن گىلەملىرى، گىلەمنىڭ ئۈستىگە تەتىللا كۆرپىلەر سېلىنغانىدى. راۋاقنىڭ نەقىشلىك سالاسۇنىغا يۆلەنگىنىچە ئولتۇرغان شاھزادە ئۇۋەيسخان تەگسىز خىياللارغا غەرق بولغانىدى. ئۇنىڭ مۇشۇنداق ئولتۇرغىنىغا بۈگۈن دەل ئۈچ كۈن بولدى. بۇ ئۈچ كۈندىن بېرى قەسىرنىڭ سىرتىغا چىقىش تۈگۈل، مۇشۇ كۆل بويىدىن، ئېنىقراق ئېيتقاندا راۋاقتىن ئايرىلمىدى. ئۇسسۇلۇقىغا خىزمەتكارلار ئەكېلىپ بەرگەن مۇزدەك شەربەتلەرنى ئىچەتتى. ئاش ـ تائامغا ئىشتىھاسى يوق ئىدى. ھېچكىمگە گەپ قىلمايتتى. قوشۇمىلىرى تۈرۈكلۈك، چىرايى سولغۇن ئىدى. ئۇنىڭ ئەنە ئاشۇنداق ئۈن ـ تىنسىز خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇشى بىلەن پۈتكۈل قەسىرنى تېخىمۇ ئېغىر سۈكۈنات باسقانىدى.

ھەئە، ئۇۋەيسخاننىڭ تاشقى قىياپىتى ئاشۇ كۆل سۈيىدەك تىپتىنچ تۇرغان بىلەن، ئىچكى دۇنياسى — يۈرىكى كەلكۈن كەلـ

① تاناپ — بىر تاناپ 400 كىۋادرات مېتىرغا تەڭ.

گەن دەريادەك تىنچسىز، شاۋقۇنلۇق ئىدى. ئۇنىڭ مانا مۇشۇ
تىنچسىز تۈيغۇلىرىدا ئەجدادلىرىنىڭ ھەم سەلتەنەتلىك، ھەم
ھەسرەتلىك ئۆتمۈشىمۇ، ئارزۇ ـ ئارمانلىرى بوغۇلغان بۇرۇق ـ
تۇرما بۇگۈنىمۇ، تەقدىرى نائېنىق، ئۈمىد ۋە ئۈمىدسىزلىك ئا ـ
رىلاشقان كەلگۈسىمۇ بار ئىدى. قەلب قەسرىدە بىردە ئەجدادلى ـ
رىنىڭ سەلتەنەتلىك ئۆتمۈشى پەيدا بولۇپ، ۋۇجۇدىنى پەخىرلىك
تۇيغۇلار قاپلىسا، بىردە ھوقۇق، تەخت تالىشىش سەۋەبىدىن كې ـ
لىپ چىققان پاجىئەلىك قىرغىنلار زاھىر بولۇپ، يۈرىكى ھەس ـ
رەتلىك تۇيغۇلارغا ئەسىر بولاتتى. خۇددى بىر پىيالە ئوغا ئى ـ
چىۋالغاندەك ئاچچىق ـ ئاچچىق يۇتقۇناتتى. ئۇ، ئابائى ئەجدادلى ـ
رىدىن بۇزرۇكۋار بوۋىسى تۇغلۇق تۆمۈرخاندىن پەخىرلىنەتتى.
تۇغلۇق تۆمۈرخان زامانىسىدىكى كاتتا سەلتەنەتنى سېغىناتتى.
ھازىرقى بەختى قارا سەلتەنەتنى ئاشۇ شەۋكەتلىك تۇغلۇق تۆمۈر
زامانىسىدىكى كاتتا سەلتەنەتكە، شانۇ شەۋكەتكە ئىگە قىلىشنى،
تۇغلۇق تۆمۈرخانغا ئوخشاش تۈركىستان، ماۋەرائۇننەھر، پەرغانە،
خوراسان ۋادىلىرىنى قايتىدىن ئىستېلا قىلىپ قولغا ئېلىشنى
ئارزۇ قىلاتتى.

ئۆزىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى تۇيۇقسىز ئېسىگە ئالغان ئۇ ـ
ۋەيسخاننىڭ ھاياجانلىق تۇيغۇلىرى شىپپىدە مۇزلىدى. يۈرىكىدى ـ
كى بارلىق دەرد ـ ھەسرەتلىرىنى ئېشىغا چىقىرىۋەتمەكچى بول ـ
غاندەك ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى.

«... ئاتا ـ بوۋىلىرىمىنىڭ بېشىغا كەلگەن قىسمەتلەر بىلەن
مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن قىسمەتلەر نېمىدېگەن ئوخشىغان ـ ھە!
ياكى، قېرىنداشلار ئارا تاجۇتەخت تالىشىپ دۈشمەنلىشىش
ئەجدادلىرىمىزدىن قالغان ئۈدۈم بولغىيمىدى؟ شۇ كۈنلەردە مەن
خان تاغام سۇلتان شىرمۇھەممەدخان ئالىيلىرىنىڭ كۆزىگە قادال ـ
غان مىخ، تاپىنىغا سانجىلغان تىكەن بولۇپ قالدىم. بىر قىسىم
ئوردا ئەمىرلىرىدىن، ئەل ـ رەئىيەتتىن ھايا قىلمىسا، مېنى ئال ـ
لىقاچان ئۆلۈمگە بۇيرۇغان بولاتتى. ھېلىمۇ مېنى قەدەممۇقەدەم

قىستاپ يار تۇۋىگە ئەكېلىپ قويىدى. ئۆلۈم ئالدىدا قوزىمۇ تېپىرلايدىغۇ ئاخىر...»

ئۇۋەيسخان موغۇلىستان سەلتەنەتىنىڭ ھەم شۆھرەتلىك، ھەم پاجىئەلىك قىسمەتلىرىنىڭ بىر قىسمىنى ئوردا سالنامىلىرىدىن ئوقۇغان، بىر قىسمىنى خانلىق مەدرىسەدىكى ئۇستازلىرىنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىغانىدى. شۇ تاپتا ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئاشۇ قارا قىسمەتلەر كۆز ئالدىدىن لىپ ـ لىپ قىلىپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

※ ※ ※

مىلادىيە 1363 ـ يىلى تۇغلۇق تۆمۈرخان ۋاپات بولغاندىن كېيىن، موغۇلىستاندا ئەمىر قەمەرىددىن پاراكەندىچىلىكى، ماۋەرائۇننەھردە ئەمىر تۆمۈر تەھلىكىسى باش كۆتۈردى. ئەمىر قەمەرىددىن تۇغلۇق تۆمۈرخان سەلتەنەتىنىڭ ئۇلۇسبېگى ئەمىر بولاجىنىڭ جىيەنى ئىدى. ئەمىر بولاجى ۋاپات بولغاندىن كېيىن تۇغلۇق تۆمۈرخان ئۇلۇسبېگىلىك مەرتىۋىسىنى ئەمىر بولاجىنىڭ ئوغلى ئەمىر خۇدايدادقا بەردى. تاغىسىدىن كېيىن ئۇلۇسبېگىلىك مەرتىۋىسىنىڭ ئۆزىگە تەئەللۇق بولۇشىنى تەمە قىلىپ يۈرگەن ئەمىر قەمەرىددىن بۇنىڭغا نارازى بولىدى ۋە تۇغلۇق تۆمۈرخانغا ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق: «ئاغامنىڭ مەرتىۋىسى مېنىڭ ھەققىم ئىدى. خان ئالىيلىرى ئۇلۇسبېگىلىك مەرتىۋىسىنى ماڭا ئىنئام قىلغان بولسىلا. چۈنكى، ئاغامنىڭ ئوغلى تېخى كىچىك، بۇ مەرتىۋىگە لاياقىتى يوق» دەپ ئەرز قىلدى. ئەمما، تۇغلۇق تۆمۈرخان ئۇنىڭ ئەرزىنى قوبۇل قىلمىدى. مۇشۇ ئىش سەۋەبلىك ئەمىر قەمەرىددىن خاندىن ناھايىتى قاتتىق رەنجىدى. ئەمما ھېچ چارە تاپالماي، كۆڭلىدە خانغا ئۆچمەنلىك ھەم غۇم ساقلىدى. تۇغلۇق تۆمۈرخان ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئەمىر قەمەرىددىن كۆڭلىدىكى ئاداۋەت ساندۇقىدا ساقلاپ كەلگەن ئۆچمەنلىك قىلىچىنى قىنىد-

دىن چىقاردى ـ دە، تۇغلۇق تۆمۈرخاننىڭ ئوردىسىدىكى ئون توققۇز خانزادىسىدىن ئون سەككىزىنى بىر كۈندىلا قەتل قىلىپ، خانلىق سەلتەنەتنى قولىغا ئېلىپ تەختتە ئولتۇردى. مانا مۇشۇ پاجىئە ـ لىك قىرغىنچىلىقتا ئۇلۇسبېگى خۇدايداد تۇغلۇق تۆمۈرخاننىڭ ئەڭ كىچىك خانزادىسى خىزىر خوجاخاننى قىرغىنچىلىقتىن قۇ ـ تۇلدۇرۇپ، ئىشەنچلىك، ساداقەتمەن سەركەردىلىرى بىلەن بىللە بېشبالىقتىن قەشقەرگە قاچۇرۇۋەتتى. ئەمىر قەمەرىددىن ئۇلارنى قوغلاپ تۇتۇشقا كاللا كېسەرلىرىنى ئەۋەتكەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئۇرۇنۇشلىرى نەتىجىسىز ئاخىرلاشتى. ئەمىر خۇدايدادنىڭ سەر ـ كەردىلىرى خىزىر خوجاخاننى قەشقەردىمۇ يوشۇرالماي، قەشقەر بىلەن بەدەخشان ئارىلىقىدىكى تاغقا ئېلىپ قېچىپ كەتكەنىدى.

ئەمىر قەمەرىددىن تاجۇتەختنى ئەنە ئاشۇنداق زورلۇق بىلەن تارتىۋالغان بولسىمۇ، لېكىن تۇغلۇق تۆمۈرخانغا سادىق ئەمىرلەر ـ نىڭ قارشىلىقىنى بېسىقتۇرالمىدى. قارشىلىق، قىرغىنچىلىق، سۇيىقەست، يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈشلەر پات ـ پات يۈز بېرىپ تۇردى.

بۇ چاغدا ماۋەرائۇننەھر تەختىدە تۇغلۇق تۆمۈرخاننىڭ چوڭ ئوغلى ئىلياس خوجاخان سەلتەنەت تىزگىنىنى تۇتۇۋاتاتتى. تۇغ ـ لۇق تۆمۈرخان ماۋەرائۇننەھرنى ئىككىنچى قېتىم ئىستېلا قىل ـ غاندا، چوڭ ئوغلى ئىلياس خوجاخانغا بۇ زېمىننى سۇيۇرغال قى ـ لىپ بېرىپ، ئەمىر بەگچەك بىلەن ئەمىر تۆمۈرگە ئوغلىنىڭ سەلتەنەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇشىغا ھەمكارلىشىشنى تاپشۇرغا ـ نىدى. بىراق، ئۇزاق ئۆتمەي ئەمىر بەگچەك بىلەن ئەمىر تۆمۈر ئوتتۇرىسىدا ئېغىر ئىختىلاپ يۈز بەردى. ئىلياس خوجاخان بولسا ئىككى ئەمىر ئوتتۇرىسىدىكى ئىختىلاپنى مۇۋاپىق ھەل قىلالمى ـ دى. ئەمىر تۆمۈر ئىلياس خوجاخاننىڭ ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى ئەمىر بەگچەككە تاپشۇرۇپ بېرىپ، ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتكىنىنى، ئۆزىنىڭ ئوردىدا ھېچقانداق ئەتىۋارى ۋە رولىنىڭ قالمىغانلىقىنى، ماۋەرائۇننەھر خەلقىنىڭ ئەمىر بەگچەكنىڭ زۇلمى ئاستىدا قاقشاۋاتقانلىقىنى، مەملىكەتنىڭ خارابلىشىشقا

يۈز تۇتۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ سەمەرقەنتتە تۇرۇۋېرىشنى لايىق كۆرمىدى ـ دە، ئوردىدىن چىقىپ كەتتى، ھەمدە دوستى ۋە قېيىنئاغىسى ئەمىر ھۈسەيىن بىلەن بىرلىشىپ، ئىلياس خوجاخان سەلتەنەتىگە قارشى يوشۇرۇن ھازىرلىق كۆرۈشكە باشلىدى. تۇغلۇق تۆمۈرخاننىڭ ئۆلۈم خەۋىرى ھەمدە ئەمىر قەمەرىددىن قىرغىنچىلىقىنىڭ خەۋىرى كېلىشى ھامان ئىلياس خوجاخان بىلەن ئوچۇق ـ ئاشكارا قارشىلاشتى ۋە ئىلياس خوجاخاننى سەمەرقەنتتىن قوغلاپ چىقاردى. بىرنەچچە يىل ئىچىدە ماۋەرائۇننەھر، خۇراسان، پەرغانە ۋادىسىنى پۈتۈنلەي ئىلكىگە ئالغان ئەمىر تۆمۈر بۇنىڭ بىلەن توختاپ قالماي، موغۇلىستانغا يۈرۈش قىلدى. 1376 ـ يىلى موغۇلىستانغا قىلغان بەشىنچى قېتىملىق يۈرۈشىدە كۆك تۆپە دېگەن جايدا ئەمىر قەمەرىددىننى پۈتۈنلەي مەغلۇپ قىلدى. ئازغىنە نۆكەرلىرى بىلەن قېچىپ قۇتۇلغان ئەمىر قەمەرىددىن بولسا چۆلدە ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىپ، ئاتتىمۇ ئولتۇرالمايدىغان ھالەتكە كېلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، نۆكەرلىرى ئۇنى ئازراقلا ئوزۇق ـ تۈلۈك بىلەن جاڭگالغا تاشلاپ قويۇپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ جەسىتى قاغا ـ قۇزغۇنلارغا يەم بولدى. ئەمىر تۆمۈر موغۇلىستانغا ئالتىنچى قېتىم يۈرۈش قىلىپ موغۇلىستاننى پۈتۈنلەي ئىلكىگە ئالدى.

مانا مۇشۇ ئون ئىككى يىل جەريانىدا ئۆلۈسبېگى خۇدايدادنىڭ ساداقەتمەن سەركەردىلىرى تۇغلۇق تۆمۈرخاننىڭ كىچىك خانزادىسى خىزىر خوجاخاننى ئەمىر قەمەرىددىن ئەۋەتكەن قاتىللاردىن يوشۇرۇپ ئاۋۋال قەشقەر، بەدەخشان، خوتەن تاغلىرىدا ساقلىدى. كېيىن قوغلاپ كەلگەن قاتىللارنىڭ قەدىمى بۇ يەرگىمۇ يەتكەچكە چەرچەن تاغلىرىدىكى سىرىق ئۇيغۇرلارنىڭ ئارىسىدا، لوپ[1]، كېتىك[2]، تارىم ۋادىلىرىدا يوشۇرۇن ساقلىدى.

ئەمىر قەمەرىددىننىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن ئۆلۈسبېگى

① لوپ — ھازىرقى لوپنۇر، تارىم ۋادىسىنى كۆرسىتىدۇ.
② كېتىك (كەتىك) — ھازىرقى چەرچەن ناھىيەسى تەۋەسىدە.

خۇدايداد ئون ئۈچ ياشلىق خانزادە خىزىر خوجاخاننى بېشبالىققا ئالدۇرۇپ كەلدى. ھەر تەرەپكە چېچىلىپ كەتكەن ئەمىر - بەگلەرنى يىغىپ، قۇرۇلتاي چاقىرىپ خىزىر خوجاخاننى تەختتە ئولتۇرغۇزدى. ئەمىر تۆمۈرگە زىممىلىك بىلدۈرۈپ① سۇلھى تۈزۈشتى. ئەمىر تۆمۈر تۇغلۇق تۆمۈرخاننىڭ قىزى مەلىكە تەۋەككۇل خېنىمنى نىكاھىغا ئېلىپ سەمەرقەنتكە قايتتى.

مىلادىيە 1405 - يىلى 2 - ئاينىڭ 7 - كۈنى كەچقۇرۇن مۇسۇلمان شەرقىنىڭ بۈيۈك ئىستىلاچىسى ئەمىر تۆمۈر ئوترارد ۋاپات بولدى. ئۇنىڭ مېيىتى يەرلىككە قويۇلا - قويۇلمايلا ۋارىسلىرى ئارىسىدا تەخت تالىشىش ماجىراسى يۈز بەردى. ئەمىر تۆمۈر شۇ چاغدىكى ھىندىستان ۋە كابۇل ھۆكۈمدارى — نەۋرىسى پىرمۇھەممەد مىرزىنى تەخت ۋارىسى قىلىپ تەيىنلىگەنىدى. بىراق، خانزادە پىرمۇھەممەد كابۇلدىن سەمەرقەنتكە كېلىپ بولغۇچە، يەنە بىر نەۋرىسى — تاشكەنتنىڭ نائىب ئەمىرى سۇلتان خەلىل مىرزا بوۋىسىنىڭ تەختىگە دەۋاگەرلىك قىلىپ، تاشكەنتتىن سەمەرقەنتكە يۈرۈش قىلدى ۋە سەمەرقەنت تەختىدە ئولتۇردى. بۇ چاغدا پىرمۇھەممەد مىرزىمۇ چوڭ قوشۇن توپلاپ ئامۇ دەرياسى بويىغا يېقىنلىشىپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن شاھزادىلەر ئوتتۇرىسىدا تەخت تالىشىش ئۇرۇشى پارتلىدى. بۇنى پۇرسەت دەپ بىلگەن سۇلتان خىزىر خوجاخان بىلەن ئۇلۇسبېگى خۇدايداد ئەمىر تۆمۈر سەلتەنەتىنىڭ ھامىيلىقىدىن قۇتۇلۇش، شۇنداقلا تۇغلۇق تۆمۈر سەلتەنەتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەقسىتىدە سەمەرقەنتكە يۈرۈش قىلدى ۋە ئانچە كۆچىمەيلا سۇلتان خەلىل مىرزىنى شىراز قەلئەسىدە ئەسىرگە ئالدى - دە، ئۇدۇل قەشقەرگە ئەۋەتىپ نەزەربەند قىلدى، لېكىن بۇ غەلىبە ئانچە ئۇزۇن داۋاملاشمىدى.

ئەمىر تۆمۈرنىڭ تۆتىنچى خانزادىسى — خۇراسان ھۆكۈمرانى شاھرۇخ مىرزا جىيەن ئوغلى سۇلتان خەلىل مىرزىنىڭ پالا-

① زىممىلىك بىلدۈرۈش — بويسۇنۇش، ھامىيلىقىغا ئۆتۈش.

كەتكە يولۇققىنىنى، دادىسىنىڭ بىر ئۆمۈر يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىپ تىكلىگەن سەلتەنەتىنىڭ پارچىلىنىپ، يىمىرىلىپ كېتىپ بارغىنىنى كۆرۈپ، 1409 ـ يىلى باھاردا زور قوشۇن بىلەن ھىراتتىن سەمەرقەنتكە يۈرۈش قىلدى. ئۇلۇسبېگى خۇدايداد شاھرۇخ مىرزىغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى پەملەپ، سەمەرقەنتنى تاشلاپ تاشكەنتكە چېكىندى. بىراق ئۇ تاشكەنتتىمۇ تۇرالمىدى. چۈنكى، بۇ چاغدا سۇلتان خىزىر خوجاخاننىڭ قازا قىلغانلىق خەۋىرى يېتىپ كەلگەنىدى. بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلىغان ئۇلۇسبېگى خۇدايداد تاشكەنتتىن ئۇدۇل تۇرپانغا قايتتى ـ دە، خىزىر خوجاخاننىڭ چوڭ ئوغلى خانزادە مۇھەممەدخاننى تەختتە ئولتۇرغۇزدى. شۇ يىلى كۈزدە شاھرۇخ مىرزا ئون توققۇز ياشلىق خانزادىسى مۇھەممەد تورغاي مىرزا ئۇلۇغبەگنى سەمەرقەنت تەختىدە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئۆزى ھىراتقا قايتىپ كەلدى.

سۇلتان مۇھەممەدخاننىڭ ئۆمرى ناھايىتىمۇ قىسقا بولدى. موغۇلىستان تەختىدە ئاران بەش يىل ئولتۇرالىدى. بۇ بەش يىل ئىچىدە ئۇلۇسبېگى ئەمىر خۇدايدادنىڭ ماۋەرائۇننەھرگە قايتا لەشكەر تارتىپ بېرىش ئۈچۈن قىلغان تەييارلىقلىرى سۇلتان مۇھەممەدخاننىڭ ۋاپاتى بىلەن پۈتۈنلەي بىكار بولدى. موغۇلىستان تەختىگە سۇلتان مۇھەممەدخاننىڭ ئىككىنچى خانزادىسى شىرمۇھەممەدخان ئولتۇردى...

※ ※ ※

ئۇۋەيسخان مۇشۇ يەرگە كەلگەندە نېمە ئۈچۈندۇر خىيالىنى داۋاملاشتۇرغۇسى كەلمىدى. ئۇ ئاشۇ قارا نىيەت، نەپسانىيەتچى خان تاغىسىنى ئەسلەشنى، ھەتتا ئىسمىنىمۇ تىلغا ئېلىشنى خالىمايتتى. ھەئە، شىرمۇھەممەدخان تەختتە ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ تەختتە ئولتۇرۇشىنى قوللىمىغان بىر قىسىم ئەمىر ـ سەركەردىلەرنى يوقىلاڭ باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن ئۆلتۈردى ياكى

此为试读，需要完整PDF请访问： www.ertongbook.com